HET RAADSEL VAN DE RIBJES

door

E. Gittenberger

Na afloop van een jaarvergadering van de Deutsche Malakozoologische Gesellschaft te Wenen in 1966, keerden Wim Backhuys, Theo Ripken en de schrijver van deze regels, met een flinke omweg weer naar huis terug. Ons vervoermiddel was een kleine Fiat, deskundig bestuurd door Theo, waarin achterin dermate weinig ruimte was, in verband met het sportieve

uiterlijk van de auto, dat de daar aanwezige passagier scheef liggend temidden van koffers, zeven, grondmonsters en overige materiaal, vervoerd moest worden. De auto raakte uiteraard steeds voller en de rit zal ons dan ook voor altijd bijblijven.

Tijdens de lange tocht bezochten we ook, 6 juni 1966, het door Butot (1980: 1065-1069) zo uitvoerig behandelde Val Fonda in de Italiaanse Dolomieten. Het was een stralende dag. Toch weerklonk er een verontrustend gerommel in de verte en vreemde knallen. "Onweer", meende ik geruststellend te moeten zeggen, "kennelijk hangt de bui een dal verder, zoals je dat wel vaker hebt in de bergen ... het weer kan nu plotseling omslaan." We liepen verder over de enorme puinwaaier naar het nauwe door hoge rotswanden begrensde eigenlijke Val Fonda dat we in de verte zagen liggen, tot ... een daverend geknal en geknetter aan alle kanten en opgewonden Italiaanse militairen in gevechtstenue mijn prestige als kenner van Alpiene weersomstandigheden voor eeuwig de grond in boorden. We bevonden ons midden in een oefening van het Italiaanse leger, dat eventjes ophield met vechten. Gelukkig kon Wim met vloeiend Italiaans, plastic zakjes vol slakken, en pincetten, onze ware bedoelingen duidelijk maken en bleven we slechts kort in krijgsgevangenschap. Tijdens de lunchpauze, later, werd er niet geoefend en mochten we alsnog naar de befaamde vindplaats van Charpentieria (Itala) stenzii letochana. Een geforceerde mars had ons toen al heen en terug naar het zeer vredige Schönleitental gevoerd; alle beschikbare tijd werd benut.

Het bovenstaande kan als inleiding dienen tot enkele notities bij de gememoreerde vertellingen van Butot, die ik bekend veronderstel.

Aangezien Ch. (I.) stenzii cincta op diverse plaatsen voorkomt waar het ongetwijfeld minstens zo koud kan zijn als in het Val Fonda, men denke aan de bekende vindplaatsen op grote hoogte (boven 2000 m), zónder dat er zich dan radiale ribjes ontwikkelen, kunnen we niet eenvoudig met een milieuvorm te maken hebben, een forma letochana. Bovendien moet worden opgemerkt dat we bij tal van soorten naast vrijwel gladde ook meer of minder sterk geribde rassen zien optreden, zónder dat het mogelijk is om een verband te vinden tussen milieuomstandigheden enerzijds en het voorkomen van ribjes anderzijds. Geribde ondersoorten vinden we óók op hete rotswanden (bijv. bij Albinaria soorten in Griekenland).

Wat valt er nu verder nog over Ch. (I.) stenzii letochana te zeggen, nadat we hebben vastgesteld dat we hier te maken hebben met een goed herkenbare ondersoort, die kennelijk in verbinding staat met Ch. (I.) stenzii cincta? Het lijkt me mogelijk om een verklaring betreffende het ontstaan van de huidige situatie te suggereren, die tot op zekere hoogte getest zou kunnen worden. We moeten dan eerst eens kijken wat er in het geologisch gezien recente verleden in de Alpen aan de hand was.

Tijdens de laatste ijstijd zagen de Alpen er heel anders uit dan tegenwoordig. Enorme gletsjers vulden de dalen. De dieren- en plantenwereld was vrijwel helemaal verdwenen. Alleen op enkele plaatsen, vooral in de randgebieden van de Alpen, bleven er gebergteketens over, die gedeeltelijk geschikt waren voor het voortbestaan van dierlijk of plantaardig leven. Deze ketens waren vluchtheuvels temidden van het ijs, waarop de sterksten in leven bleven, profiterend van korte zomers op plaatsen zonder ijs, waar de sneeuw wegdooide of door andere oorzaken niet aanwezig was (bijv. door steilte van een rotswand). De Monte Cristallo was ooit een eilandje in de zee van ijs. Het is niet ondenkbaar, dat er ergens op dat onherbergzame eilandje ieen kleine populatie slakken, ver verwijderd van de overige populaties van dezelfde soort, in leven bleef door zich aan te passen aan de uiterst barre omstandigheden. Zo zou Ch. (I.) stenzii letochana ontstaan kunnen zijn, bestand geraakt tegen de vijandige, zeer koude omgeving. Bij een grondige genetische herorganisatie zou als een voor het menselijk oog waarneembaar nieuw

kenmerk het geribde huisje ontstaan kunnen zijn. Men moet daarbij overigens wel bedenken, dat het verre van zeker of zelfs maar waarschijnlijk te maken valt, dat die ribjes meer zijn dan een bijproduct; het is niet aannemelijk dat slakken een ijstijd in de Alpen kunnen overleven door alleen maar ribjes te krijgen, daar is uiteraard veel meer voor nodig, al betreft het daar factoren die veel moeilijker waarneembaar zijn dan die simpele ribjes.

Toen het ijs zich terugtrok, kon Ch. (I.) stenzii letochana zijn areaal uitbreiden en o.a. het koude Val Fonda gaan bewonen. De slakken waren nu eenmaal helemaal op koude ingesteld geraakt. Uiteindelijk kwamen van elders de uit het oog verloren verwanten weer opdagen: Ch. (I.) stenzii cincta, die de ijstijd onder minder barre omstandigheden overleefd had en dus minder sterk aangepast geraakt was aan grote koude. De relatie tussen de verwanten bleek op het niveau van ondersoorten gekomen te zijn: bastaardering bleek goed mogelijk. Tot zover de fantasie.

Als er enige waarheid schuilt in het voorafgaande, zouden er meer planten en dieren geweest moeten zijn, die de ijstijd ergens op de Monte Cristallo doormaakten. Of er daarbij óók een ontwikkeling tot herkenbare soorten of ondersoorten is opgetreden, is uiteraard onzeker. Toch lijkt het zeer zinvol om naar dergelijke endemen voor het Monte Cristallo gebied te zoeken, om te beginnen in de biologische literatuur. Ook de geologische literatuur zou bestudeerd moeten worden, om na te gaan hoeveel ruimte de geologen voor de slakken en andere organismen ter plaatse tijdens de ijstijd aanwezig achten. Een zeer nauwkeurige analyse van de verspreiding van de vormen van Ch. (I.) stenzii in en om het Monte Cristallo massief zou eveneens verhelderend kunnen werken; wellicht zou daardoor meer nauwkeurig de plaats aangegeven kunnen worden waar de slakken tijdens de ijstijd verbleven. Er is nog genoeg te doen.

LITERATUUR

BUTOT, L.J.M., 1980. Over Delima stenzii letochana in Val Fonda, een koud dal in Noord-Italië.- CB 196: 1065-1069.